

on-line > www.vulkani.rs
mail to > office@vulkani.rs

Naziv originala:
Victor Hugo
LES MISÉRABLES

ISBN 978-86-10-00068-9

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Viktor Igo

JADNICI

Preveo Nikola Banašević

 izdavaštvo
vulkan

Beograd, 2013.

Dokle god bude postojalo, silom zakona i običaja, društveno prokletstvo koje, i u jeku civilizacije, veštački stvara pakao i sudbini, koja je od Boga, dodaje i ljudsku kob; dokle god ne budu rešena tri problema ovoga veka: ponižavanje čoveka postojanjem proletarijata, srozavanje žene glađu, kr-
žljanje deteta u mraku; dokle god u nekim delovima sveta bude moguće gušenje društva; drugim rečima i sa još šireg gledišta, dokle god na zemlji bude neznanja i bede, knjige kao što je ova mogu biti korisne.

Otvil-Haus, 1862.

PRVI DEO
FANTINA

KNJIGA PRVA

PRAVEDNIK

I

G. MIRIJEL

Godine 1815, g. Šarl Fransoa Bjenveni Mirijel bio je biskup u Dinju. Beše to starac od otprilike sedamdeset pet godina, a na biskupskoj stolici u Dinju seđase od 1806.

Iako ova pojedinost nema nikakve veze s onim što je bitno u daljem pripovedanju, možda nije na odmet, ako ni za šta drugo, bar da bismo bili tačni u svemu, da pomenemo ovde glaseline i govorkanja o njemu, koja su kružila u vreme kada je došao u biskupiju. Istinito ili lažno, ono što se priča o ljudima često u životu, a naročito u njihovoj sudbini, ima značaja koliko i ono što rade. G. Mirijel bio je sin člana Vrhovnog suda u Eksu: dakle, od sudskog plemstva. Pričalo se da ga je otac, namenivši ga sebi za naslednika u sudu, rano oženio, u osamnaestoj ili dvadesetoj godini, po običaju koji je tad bio raširen u sudijskim porodicama. Govorilo se da je Šarl Mirijel, i pored ove ženidbe, davao povoda da se o njemu mnogo pripoveda. Iako malog rasta, bio je lepog izgleda, elegantan, ljubak, duhovit; a ceo prvi deo svog života bio je posvetio visokom društvu i ljubavnim zgodama.

Izbi revolucija, događaji se razviše vratolomnom brzinom, sudijske se porodice razbežase, desetkovane, ugnjetavane, progonjene. G. Šarl Mirijel prvih dana revolucije izbeže u Italiju. Tamo mu umre žena, od neke grudne bolesti koja je beše načela već dugo vremena. Nisu imali dece. Šta se posle toga zbilo sa sudbinom g. Mirijela? Da li su se u njemu tad začele ideje o samoodricanju i samoći, pod utiskom rušenja starog francuskog društva, propasti njegove porodice, tragičnih prizora devedeset treće godine, još užasnijih, možda, za izbeglice koje su ih, uveličane strahom, gledale izdaleka? Da li je usred onih zabava i nežnih zgoda, koje mu ispunjavahu život, iznenada pogođen jednim od onih tajnovitih i strašnih udesa, koji umeju ponekad, pogađajući u srce, oboriti i čoveka koga društvene katastrofe ne bi ni dotakle udarajući ga po životu i imanju? Niko to ne bi mogao reći; znalo se samo da je iz Italije došao kao sveštenik.

Godine 1804, g. Mirijel bio je paroh u B-u (Brinjolu). Bio je već star i živeo veoma povučeno.

U vreme krunisanja, mali neki parohijski posao, ne zna se više ni koji, doveo ga u Pariz. Pored drugih moćnih ličnosti, otišao je da nekim poslom za svoje parohijane poseti i g. kardinala Feša. Jednoga dana, kad je imperator došao u posetu svome ujaku, dobri popa, koji čekaše u predsoblju, nađe se na putu njegovom veličanstvu. Napoleon, osetivši na sebi radoznali pogled starca, okrenu se i reče naprasito: – Ko je ovaj dobri čova što me gleda?

– Gospodaru – reče g. Mirijel – vi gledate dobrog čovu, a ja gledam velikog čoveka. Obojici nam to može biti od koristi.

Iste večeri imperator zapita kardinala za ime tog paroha i uskoro g. Mirijel doznade, na svoje veliko iznenađenje, da je postavljen za biskupa u Dinju.

Uostalom, koliko je uopšte bilo istine u onome što se pripovedalo o prvom delu života g. Mirijela? Niko nije znao. Malo je porodica poznavalo Mirijelove pre revolucije.

G. Mirijel morao je doživeti sudbinu svakog došljaka u malu varoš u kojoj ima mnogih usta koja govore, a malo glava koje misle. Morao ju je doživeti, iako je bio biskup, odnosno baš zato što je bio biskup. Na kraju krajeva, sva ta govorkanja o njemu bila su samo govorkanja; šapati, glasine, prazne reči; i manje nego prazne reči – *naklapanja*, kako se tim snažnijim izrazom tačnije kaže.

Bilo kako bilo, posle devet godina biskupovanja i boravka u Dinju, sve te priče, koje samo u prvo vreme posluže kao predmet razgovora malim varošima i malim ljudima, pale su u dubok zaborav. Niko se ne usuđivaše da ih pomene, niko se ne usuđivaše da ih se seti.

G. Mirijel došao je u Dinj sa svojom sestrom gospodicom Batistinom, koja beše starija devojka, deset godina mlađa od njega.

Sva im posluga beše jedna služavka, gospođa Magloar, istih godina kao i gospođica Batistina, koja, pošto je dotad bila *služavka gospodina paroha*, uze sada dvostruku titulu sobarice gospođičine i domaćice preuzvišenoga.

Gospođica Batistina bila je visoka, bleđa, tanka i tiha; bila je oličenje onoga što izražavaju reči *dostojna poštovanja*; jer izgleda da je potrebno da žena bude majka da bi bila dostojna obožavanja. Nikada nije bila lepa; njen život, koji je sav bio samo niz bogougodnih dela, beše je na kraju obavio nekom vrstom beline i sjaja, i starošću, te je zadobila ono što bi se moglo nazvati lepotom dobrote. Mršavost iz mladih dana beše se u njenim zrelim godinama pretvorila u prozračnost; a ta je prozirnost odavala anđela. Bila je to više duša nego devica. Njena ličnost kao da beše od senke, toliko tek od tela da se uoči ženskost; svetlost u malo materije; velike oči uvek oborene; izgovor za dušu da ostane na zemlji.

Gospođa Magloar beše omalena starica, bela, punačka, debeljuškasta, užurbana, uvek zadihana, jedno zbog svoje radljivosti, a drugo od sipnje.

Gospodina Mirijela, kada je došao, uvedoše u episkopski dvor s počastima koje iziskuju imperatorski propisi, koji biskupa stavljaju odmah iza brigadnog generala. Predsednici opštine i suda učiniše mu prvi posetu, a on opet prvi ode u posetu generalu i prefektu.

Pošto ga smestiše, varoš je očekivala da svoga biskupa vidi na delu.

II

G. MIRIJEL POSTAJE PREUZVIŠENI BJENVENI

Biskupski dvor u Dinju bio je odmah do bolnice.

Beše to prostrana i lepa zgrada od kamena, koju je početkom prošlog veka sazi-
dao preuzvišeni Anri Piže, doktor teologije s Pariskog fakulteta, simorski opat koji je
bio biskup u Dinju 1712. godine. Dvor beše pravi plemićki dom. Sve beše gospod-
stveno – biskupove odaje, saloni, sobe, veoma široko počasno dvorište, sa šetalištem
i arkadama po staroj firentinskoj modi – a vrtovi zasađeni prekrasnim drvećem. U
trpezariji, dugoj i divnoj galeriji u prizemlju, okrenutoj prema vrtovima, preuzvišeni
Anri Piže priredio je 29. jula 1714. godine svečani obed za njihove preuzvišenosti
Šarla Brilara de Žanlija, nadbiskupa i kneza ambrenskog; Antoana de Megrinjija,
kapucina i gradskog biskupa; Filipa de Vandoma, velikog priora Francuske i opata
Svetog Honorija Lerinskog; Fransou de Bertona de Krijona, biskupa i barona od
Vansa; Sezara de Sabrana de Forkalkjera, biskupa i gospodara Glandeva; i Žana
Soanana, sveštenika Oratorijuma, naimenovanog kraljevog propovednika, biskupa
i gospodara Seneza. Slike ovih sedam prečasnih ličnosti krasile su dvoranu, a taj
znameniti datum, 29. jul 1714, urezan je zlatnim slovima na beloj mramornoj ploči.

Bolnica beše tesna i oniska jednospratna kuća s malom baštom.

Tri dana po svome dolasku, biskup poseti bolnicu. Posle posete zamoli uprav-
nika da mu izvoli doći.

– Gospodine upravniče bolnice – reče mu – koliko u ovome času imate bole-
snika?

– Dvadeset šest, preuzvišeni.

– Toliko sam i sam računao – reče biskup.

– Kreveti su – nastavi upravnik – dosta zbijeni jedan uz drugi.

– To sam i sam primetio.

– Dvorane su obične sobe i vazduh se u njima teško obnavlja.

– I meni se tako čini.

– A onda, kad imamo sunca, bašta je isuviše mala za one koji se oporavljaju.

– I ja bih tako rekao.

– Kad je neka zaraza, kao ove godine tifus, a preprošle neka vrućica, onda
imamo i po sto bolesnika pa ne znamo šta da radimo.

– Tako sam nešto i ja mislio.

– Šta ćete, preuzvišeni – reče upravnik – mora se trpeti.

Biskup začuta jedan časak pa se naglo okrenu upravniku bolnice:

– Gospodine – reče mu – koliko mislite da bi stalo kreveta samo u ovu dvoranu?

– U trpezariju preuzvišenog? – uzviknu upravnik sav zabezeknut.

Biskup je prelazio pogledom po dvorani, kao da premerava i računa.

– Stalo bi u nju dvadeset kreveta! – reče on kao za sebe; a zatim glasnije: – Če-
kajte, gospodine upravniče bolnice, sad ću vam nešto reći. Posredi je, očigledno,
neka greška. Vas je dvadeset i šest u pet-šest malih soba. Nas je ovde troje, a imamo
mesta za šezdesetoro. Greška je to, kažem vam. Vi ste greškom u mom stanu, a ja
u vašem. Dajte vi meni moju kuću, a evo vama vaša.

Sutradan, dvadeset šest jasnih bolesnika preseliše se u biskupov dvor, a biskup se nastani u bolnici.

G. Mirijel nije imao imanja jer je njegovu porodicu upropastila revolucija. Njegova sestra primala je doživotnu rentu od pet stotina franaka godišnje, i ona joj je, u biskupovom dvoru, bila dovoljna za lične izdatke. G. Mirijel je, kao biskup, primao od države platu petnaest hiljada franaka godišnje. Dana kada se nastanio u bolničkoj zgradi, g. Mirijel ovu svotu rasporedi jednom zauvek na sledeći način. Prepisujemo ovde belešku koju je napisao svojom rukom.

BELEŠKA O RASPOREDU KUĆNIH TROŠKOVA

Za mali seminar	hiljadu petsto livri.
Misionarska kongregacija	sto livri.
Za lazariste u Mondidjeu	sto livri.
Seminar stranih misija u Parizu	dve stotine livri.
Kongregaciji Svetoga duha	sto pedeset livri.
Duhovne ustanove u Svetoj zemlji	sto livri.
Udruženje materinskog milosrđa	tri stotine livri.
Uz to, tome udruženju u Arlu	pedeset livri.
Za bolje uređenje kaznenih zavoda	četiri stotine livri.
Za pomoć i oslobađanje zatvorenika	pet stotina livri.
Za oslobađanje glava porodica zatvorenih zbog dugova	hiljadu livri.
Dodatak na platu siromašnim učiteljima u biskupiji	dve hiljade livri.
Za javne ambare u Gornjim Alpima	sto livri.
Kongregaciji gospođa u Dinju, Manosku i Siteronu, za besplatno školovanje siromašnih devojčica	hiljadu petsto livri.
Za siromahe	šest hiljada livri.
Moji lični troškovi	hiljadu livri.
	Svega: petnaest hiljada livri.

Dokle god je bio biskup u Dinju, g. Mirijel nije ništa promenio u ovom rasporedu. To je on nazivao, videli smo, rasporedom kućnih troškova.

Ove odredbe pokorno prihvati i gospođica Batistina. Za ovo sveto čeljade, preuzvišeni beše istovremeno i brat i biskup, brat po prirodi, a starešina po crkvi. Ona ga je jednostavno volela i obožavala. Kada bi govorio, ona se priklanjala; kada bi radio, ona je pristajala. Jedino je gospođa Magloar, služavka, malo gundala. G. biskup je, videli smo, odredio za sebe hiljadu livri, što je, s prihodom gospođice Batistine, iznosilo hiljadu petsto franaka godišnje. S ovih hiljadu petsto franaka živeli su dve starice i starac.

A kada bi koji seoski popa došao u Dinj, gospodin biskup nalazio je načina da ga prikladno dočeka, zahvaljujući strogoj štedljivosti gospođe Magloar i pametnoj upravi gospođice Batistine.

Jednoga dana, otprilike tri meseca po dolasku u Dinj, biskup reče: – U oskudici sam i pored svega što imam!

– Verujem – uzviknu gospođa Magloar – kad preuzvišeni nije tražio ni dodatak koji mu okrug duguje za držanje kočija u varoši i putne troškove po biskupiji!
– Običaj je bio da se to daje biskupima.

– Gle! – reče biskup. – Imate pravo, gospođo Magloar.

On podnese zahtev.

Ubrzo posle toga, okružni odbor, uzimajući u razmatranje ovu molbu, izgleda da mu se dá svota od tri hiljade franaka godišnje, pod stavkom: *Dodatak biskupu za kočije, poštanska kola i pastirske posete.*

To izazva veliku poviku u varoši i tom prilikom jedan carski senator, nekadašnji član Saveta pet stotina i pristalica Osamnaestog brimera*, koji je bio nagrađen divnim posedom blizu Dinja, napisu ministru vera, g. Bigou de Preameneu, ljutito i poverljivo pisamce, iz kojeg verno vadimo ove retke:

Kakve kočije? Našto to u varoši koja nema ni četiri hiljade stanovnika? Kakve pastirske posete? Pre svega, čemu te posete? A onda, kako se poštanskim kolima može putovati u ovom planinskom kraju? Puteva nema. Putuje se samo na konju. Čak i most na Diransu i Šato Arnuu jedva može izdržati i volovske taljige. Svi su popovi jednaki. Gramzivi i tvrđice. Ovaj je izigravao apostola kad je došao, a sad je kao i svi drugi. Trebaju mu kočije i poštanska kola! Ne može bez luksuza, kao ni raniji biskupi. Oh! Sve te popuskare! Gospodine grofe, nema dobra dokle god nas imperator ne oslobodi mantijaša. Dole papa! Sto se mene tiče, ja sam za isključivu vlast cezarevu. Itd., itd.

Ovome se, naprotiv, gospođa Magloar veoma obradova.

– U redu – reče gospođici Batistini – preuzvišeni je počeo od drugih, ali je morao završiti sa sobom. Rasporedio je sve svoje priloge za milosrdna dela. Evo i za nas tri hiljade livri. Jedva jednom!

Te iste večeri, biskup napisu i predade svojoj sestri ovako sastavljenu belešku:

TROŠKOVI NA KOČIJE I PASTIRSKJE POSETE

Za govedu supu bolesnicima u bolnici ..... hiljadu petsto livri.
Za Udruženje materinskog milosrđa u Eksu ..... dvesta pedeset livri.
Za Udruženje materinskog milosrđa u Draginjanu ..... dve stotine pedeset livri.
Za nahočad ..... pet stotina livri.
Za siročad ..... pet stotina livri.
Svega: petnaest hiljada livri.

Tako je izgledao budžet g. Mirijela.

* Fr. *brumaire* – drugi mesec u godini u francuskom republikanskom kalendaru (od 23. 10. do 24. 11. našeg kalendara). Osamnaesti brimer je istorijski prevrat kada je general Napoleon Bonaparta izveo državni udar i preuzeo vlast u Francuskoj. (Prim. lekt.)

Što se tiče sporednih episkopskih prihoda – oglašavanja u crkvi, oprosta, krštenja u nevolji, osvećenja crkava i kapela, venčanja itd. – biskup ih je prikupljao od bogataša sa istom žestinom s kojom ih je delio siromasima.

Ubrzo potom, novčani prilozii nagruše. I imućni i siromasi kucahu na vrata g. Mirijela, jedni da traže milostinju, a drugi da je uruče. Za manje od godinu dana biskup postade upravnik svih dobročinstava i blagajnik svih nevolja. Kroz njegove ruke prolazile su znatne svote, ali ništa nije moglo uticati da on što god promeni u načinu svog života ili da priušti sebi makar i najmanji suvišni i nepotrebnii izdatak.

Nije na to ni pomišljao. A pošto uvek ima više bede dole negoli čovekoljublja gore, sve bi već bilo razdano pre nego što bi i pristiglo. Nestajalo je kao voda u suvoj zemlji; uzalud je primao toliki novac, jer nikad ga nije imao dovoljno. Tada bi otkidao od samoga sebe.

Pošto je običaj da biskupi svoje kršteno ime stavljaju na početak poruka i pastirskih poslanica, siromasi onoga kraja izabrali su, gonjeni nekom vrstom nežnog nagona, između prezimena i imena biskupovog, ono koje je za njih imalo neki smisao – i nisu ga nikako drukčije zvali do preuzvišeni Bjenveni.* Mi ćemo postupati kao oni i u nekim prilikama ga tako zvati. Uostalom, i njemu se dopadalo da ga tako zovu. „Volim to ime“, govorio bi, „Bjenveni ispravlja titulu preuzvišenog.“

Ne tvrdimo da je portret koji smo ovde dali verodostojan, dosta nam je da kažemo da je sličan.

III

DOBROM BISKUPU MUČNA BISKUPIJA

G. biskup nije odustao od svojih pastirskih poseta iako je kočije pretopio u milosrdna dela. Mučna je bila dinjska biskupija. Ima vrlo malo ravnice, a mnogo brda, i skoro je bez puteva, kao što smo već čuli; trideset dve parohije, četrdeset jedan vikarijat i dvesta osamdeset pet podružnica. Velik je posao da se sve to obide, ali g. biskup uspevao je da ga obavi. Negde bliže išao je peške, u ravnici se vozio čezama, a u brdima jahao na samaru. Obe su ga starice pratile. Kada bi put za njih bio suviše mučan, išao bi sam.

Jednog dana dođe u Senez, biskupsku varoš, jašući na magarcu. Novčanik mu tada beše dosta ispražnjen pa mu ne dozvoljavaše drugo prevozno sredstvo. Predsednik opštine beše došao da ga dočeka na ulazu u biskupiju i gledao ga razrogačenih očiju kako silazi s magarca. Nekoliko prisutnih građana se smejaloo. „Gospodine predsedniče opštine“, reče biskup, „vidim šta vas vređa; vi mislite da je ovaj siromah sveštenik uzjahao ovako da bi pošao primerom Isusa Hrista. Uveravam vas da sam to učinio iz nužde, a ne iz sujete.“

Na putovanjima je bio popustljiv i blag, manje je propovedao, a više razgovarao. Nikada nije potezao daleke razloge i primere, već je stanovnicima jednog kraja navodio je primer susednog. U srezovima, gde su ljudi bili okoreli prema nevoljinima, govorio bi: „Pogledajte one iz Brijansona. Oni su siromašnima, udovicama

* Fr. *bienvenu* – dobrodošao. (Prim. prev.)

i siročadi dali pravo da pokose svoje livade tri dana pre drugih. Oni im besplatno oprave kuće kad se počnu rušiti. I zato je taj kraj Bog blagoslovio. Čitav jedan vek ne pamte da je tu bilo ubica.“

U selima lakomim na dobit i žetvu, govorio bi: „Pogledajte one iz Ambrena. Kad jedan domaćin u vreme žetve ima sinove u vojsci ili kćeri zaposlene u varoši, a on je bolestan i nije za posao, paroh ga preporučí u propovedi; i nedeljom, posle mise, svi seljani, ljudi, žene i deca dođu na njivu toga čoveka da mu požnju, pa mu unesu i slamu i žito u ambare.“ Porodicama zavađenim oko novca i nasleđa, govorio je: „Pogledajte gorštake sa Devolnija, toga kraja toliko divljeg da ne čuju slavuju nijedared u pedeset godina. E lepo, kad otac umre u jednoj porodici, sinovi se isele da sebi potraže negde sreću, a imanje ostave devojkama da bi se mogle udomiti.“ U srezovima gde ljudi vole parničenje i gde se zakupci imanja upropašćuju tak-sama, govorio je: „Pogledajte one dobre seljake iz doline Kerasa. Ima ih tri hiljade duša. Bože moj, to je prava mala republika! Ne znaju oni ni za sudiju ni za sudske izvršioce. Predsednik opštine svršava sve. On razrezuje porez, odmerava svakom po savesti, sudi besplatno sporove, deli nasleđa bez nagrade, izriče presude bez takse; i svi ga slušaju jer je to pravedan čovek među prostim ljudima.“ U selima bez učitelja, on bi opet govorio o selima Kerasa: „Znate li kako se oni snalaze?“, pitao bi ih. „Kako jedno seoce od dvanaest do petnaest kuća ne može uvek plaćati nastavnika, oni dobave učitelje na račun cele doline, da idu od sela do sela i predaju, provodeći ovde osam, onde deset dana. Ovi nastavnici dolaze na sajmove, gde sam ih i ja video. Poznaju se po perima za pisanje koja nose za pantljikom na šesiru. Oni koji predaju samo čitanje imaju jedno pero; koji predaju čitanje i račun imaju dva pera; koji predaju čitanje, račun i latinski imaju tri pera. To su veliki učenjaci. A tolika je sramota biti neznalica! Ugledajte se na ljude iz Kerasa.“

Tako bi govorio on, ozbiljno i očinski; u nedostatku primera izmislio bi priču, idući pravo cilju, s malo fraza, a puno slika, kako je besedio i Isus Hrist, ubeđeno i ubeđljivo.

IV

DELA NE ZAOSTAJU ZA REČIMA

Razgovori su mu bili prijatni i veseli. Oni behu pristupačni i staricama koje s njim življahu; kad bi se nasmejao, bio bi to pravi đački smeh.

Gospođa Magloar rado ga zvaše *vaša visosti*. Jednog dana on ustade s fotelje i pođe u biblioteku po knjigu, koja se nalazila na gornjoj polici. Kako je biskup bio dosta niskog rasta, nije je mogao dohvatiti. „Gospođu Magloar“, reče tad on, „donesite mi stolicu. Moja visost ne dopire do ove daske.“

Jedna njegova dalja rođaka, gospođa grofica De Lo, retko je propuštala priliku da pred njim ne nabroji ono što nazvaše nadanjima njenih trojice sinova. Imala je nekoliko vrlo starih srodnika s jednom nogom u grobu, koje bi prirodno nasledili njeni sinovi. Najmlađi od trojice trebalo je da dobije od neke babe dobrih sto hiljada livri godišnje rente; srednji da nasledi ujakovu vojvodsku titulu; a najstarijem je pak pripadalo dedino perstvo. Biskup obično čuteći slušaše ova bezazlena i oprostiva materinska razmetanja. Jednom, međutim, izgledao je zamišljeniji nego

obično dok je gospođa De Lo ponavljala do sitnica sva ova nasleđstva i *nadanja*. Grofica prekide nestrpljivo svoje pričanje: – Zaboga, rođače! Na šta to mislite?

– Mislim – reče biskup – na ove neobične reči koje je, čini mi se, rekao Sveti Avgustin: „Položite svoju nadu u onoga koji se ne može naslediti.“

Drugom jednom prilikom, kad je primio posmrtnu listu nekog plemića iz okoline, na kojoj su nadugačko i naširoko bile nanizane, osim pokojnikovih titula, sve plemićke i feudalne oznake svih njegovih srodnika, biskup je uzviknuo: „Što smrt ima jaka leđa! Kakav joj divan tovar titula natovare i ona ga lako nosi, i kako se ljudi dosete da i grob iskoriste za svoju sujetu!“

Ponekad bi, u zgodnoj prilici, napravio blagu šalu, koja je skoro uvek krila u sebi neki ozbiljan smisao. Jednom o postu, neki mlad vikar dođe u Dinj i održa propoved u katedrali. Bio je veoma rečit. Predmet njegove propovedi bilo je milosrđe. On pozva bogataše da udele nevoljnima da bi se izbacili pakla, koji je naslikao najstrašnije što je mogao, i da bi dospeli u raj, koji je prikazao privlačnim i čarobnim. Među slušaocima se nalazio i jedan bogat trgovac, koji je napustio trgovinu i postao pomalo zelenaš. Zvao se g. Žeboran, a dva miliona zaradio je na izradi debelog sukna, serža i kadife. Otkad je živ, g. Žeboran ne beše dao milostinje nevoljnome. Posle ove propovedi, palo je u oči da je svake nedelje udeljivao jedan su starim prosjakinjama kod portala katedrale. Šest ih je bilo da ga između sebe podele. Jednom ga vide biskup kako daje tu milostinju, i reče sa osmehom sestri: „Eno g. Žeborana gde kupuje raj za jedan su.“

Kad je u pitanju bilo milosrđe, ni odbijanje ga ne bi pokolebalo, i tada bi nalazio reči koje su gonile na razmišljanje. Jednom je prikupljao priloge za sirotinju u jednom salonu u varoši; beše tu i markiz od Šantersjea, bogati i stari tvrđica, koji je nekako nalazio načina da bude u isto vreme i vatreni rojalista i vatreni volterovac. Postojala je i takva vrsta ljudi. Biskup mu priđe i udari ga po ramenu: „Gospodine markize, treba da mi nešto udelite.“ Markiz se okrenu i odgovori jetko: „Preuzvišeni, imam ja i svojih siromaha.“ Biskup na to reče: „Udelite mi njih.“

Jednog dana držao je u katedrali ovakvu propoved:

„Draga moja braćo, dobri moji prijatelji, ima u Francuskoj milion i tri stotine dvadeset hiljada seoskih kuća sa tri otvora samo, milion osamsto i sedamnaest hiljada s dva otvora, s vratima i prozorom, i najzad, tri stotine četrdeset šest hiljada koliba s jednim otvorom, samo s vratima. A sve to zbog onoga što nazivaju porezom na vrata i prozore. Strpajte sirotinjske porodice, starice i malu decu u takve stanove pa možete zamisliti koliko je tu groznica i bolesti. Avaj! Bog daje vazduh ljudima, a zakon im ga prodaje. Ne optužujem zakon, no blagosiljam Boga. U Izeru, u Varu, na obojim Alpima, i Gornjim i Donjim, seljaci nemaju čak ni mala ručna kolica pa nose đubre na leđima; nemaju ni sveća, nego pale luč ili svitnjake smočene u smolu. Tako vam je to u celom brdskom kraju Dofinea. Hleb umese za šest meseci, a ispeku ga na isušenoj goveđoj balezi. Zimi ga lome sekirom i kvase u vodi dvadeset četiri sata da bi ga mogli jesti. Braćo moja, smilujte se i pogledajte koliko je patnje oko vas!“

Kao rođeni Provansalac, lako je savladao sva južna narečja. Ljudima iz Donjeg Langedoka, ili iz Donjih Alpa, ili iz Gornjeg Dofinea, obraćao se njihovim govorom. To se mnogo dopadalo narodu i dosta je doprinelo da mu se otvore sve

duše. U kolibi i planini bio je kao kod kuće. Znao je reći najuzvišene stvari najobičnijim rečima. Govoreći tako sve jezike, ulazio je u sve duše.

Uostalom, nije pravio razliku između visokog društva i prostog naroda.

Ništa nije pre nagljeno osuđivao i, ne vodeći računa o prilikama, govorio bi: „Ispitajmo najpre put kojim je prošla greška.“

Kao *bivši grešnik*, kako je sam sebe sa osmehom nazivao, nije imao onu oštru ukrućenost strogog držanja, i prilično je glasno, ne mršteći obrve kao poneki svirepi poštenjakovići, ispovedao načela koja bi se mogla otprilike ovako sažeti: „Čovek ima telo koje mu je u isti mah i teret i iskušenje. On ga vuče i popušta mu.

On mora da pazi na njega, da ga obuzdava i kroti, i da mu tek u krajnjoj nuždi popusti. I u takvom popuštanju i dalje ima greha, ali se takav greh prašta. To je pad, ali pad na kolena, koji se lako može pretvoriti u molitvu.

Biti svetitelj, izuzetak je; biti pravедnik, to je pravilo. Bludite, pokleknite, grešite, ali budite pravедni.

Što je moguće manje grešiti, to je zakon čovekov.

Biti potpuno bezgrešan, san je anđelov. Sve što je zemaljsko, podložno je grehu. Greh je teža zemljina.“

Kad bi video da svet nadaje poviku i lako izražava gnušanje, rekao bi sa osmehom: „Oho! Sva je prilika da je to neki veliki zločin koji svi ljudi vrše. A prestravljena licemerstva žurno protestuju da bi se time zaklonila.“

Lako je opraštao ženama i siromasima, na koje pada teret ljudskog društva. Govorio bi: „Pogreške žena, dece, slugu, slabih, nevoljnih i neukih, pogreške su muževa, očeva, gospodara, jakih, bogatih i učenih.“

Govorio je još: „One koji ne znaju poučite što je moguće bolje. Društvo je krivo što ne daje besplatno nastavu; ono je odgovorno za noć koju širi. Ova je duša puna mraka, a u mraku se čini greh. Nije krivac onaj koji čini greh, nego onaj koji održava mrak.“

Kao što vidite, on je na čudan i njemu svojstven način sudio o svemu. Sve bih rekao da je on to primio iz jevanđelja.

Jednom ču kako se u nekom salonu priča o krivičnom delu koje se baš isledivalo i bilo pred suđenjem. Bednik jedan, iz ljubavi prema nekoj ženi i detetu koje je s njom imao, ostavši bez sredstava, počeo je praviti lažan novac. To se u ono doba još kažnjavalo smrću. Žena je bila uhapšena kad je puštala u promet prvi komad koji je napravio njen čovek. Ona je bila u rukama vlasti, ali postojali su dokazi samo protiv nje. Jedino je ona mogla opteretiti svoga ljubljenog i upropastiti ga priznanjem. Ali odbi da prizna. Navališe na nju, a ona tvrdoglavo osta pri svom. Islednik onda pribeže lukavstvu. Izmisliši da joj je ljubavnik neveran, on uspe, pomoću vešto nameštenih isehaka iz pisama, da ubedi nesrećnicu da ima suparnicu i da je taj čovek vara. Tada, u očajanju od ljubomore, odade ljubavnika, sve priznade i za sve pruži dokaze. Čovek je bio upropašćen. Uskoro je u Eksu trebalo da se održi suđenje i njemu i njegovoj saučesnici. Događaj se prepričavao i svako se divio islednikovoj veštini. Uplićući ljubomoru, iskoristio je srdžbu da otkrije istinu, a osvetu da ustanovi pravdu. Biskup je sve to čutke slušao. Pošto završise, zapita: – Gde će im se suditi?

– Pred krivičnim većem.

– A gde će se suditi gospodinu isledniku? – reče tada.

U Dinju se desi tragičan događaj. Neki čovek bi osuđen na smrt za ubistvo. Taj nesrećnik, ni mnogo učen, ali ni sasvim bez škole, bio je vašarski pelivan i piskaralo. Suđenje je mnogo zanimalo varoš. Uoči dana izvršenja smrtno kazne razboli se tamnički duhovnik pa je trebalo naći drugog sveštenika da uteši osuđenika u poslednjim trenucima. Potražiše paroha. Izgleda da on odbi ovim rečima: „Ne tiče me se to. Mogu ja bez tog kuluka i bez tog pelivana; i ja sam bolestan; uostalom, tamo mi nije mesto.“ Taj odgovor dostaviše biskupu, a on reče: „Gospodin paroh ima pravo, nije njemu tamo mesto, nego meni.“

On odmah ode u tamnicu i siđe u pelivanovu ćeliju; zovnu ga po imenu, uze ga za ruku i oslovi ga. Provede tako ceo dan pored njega, zaboravljajući i na hranu i na san, moleći se Bogu za dušu osuđenika, a osuđeniku za svoju. Reče mu najbolje istine, a te su najprostije. Bio mu je i otac, i brat, i prijatelj; a biskup samo dok ga je blagoslovio. Učio ga je svemu, hrabreći ga i tešeći. Taj bi čovek umro u očajanju. Smrt mu izgledaše kao neka provalija. Stojeći i tresući se na ovom jezivom pragu, uzmicao je sa užasom. Nije bio tolika nezalica da bi bio potpuno ravnodušan. Osuda na smrt, dubok potres, razbila je oko njega onu pregradu koja nas odvaja od tajne stvari i koju mi nazivamo životom. Neprestano je gledao kroz te kobne pukotine van ovoga sveta i video samo tamu. Biskup mu skrenu pogled ka svetlosti.

Sutradan, kad dođoše po nesrećnika, biskup je još bio pored njega. Izade za njim i pojavi se pred gomilom sveta u ljubičastom plaštu i sa episkopskim krstom o vratu, koračajući pored bednika u bukagijama.

Sede s njim i u osuđenička kola, pope se s njim i na gubilište. Juče tako turban i utučen, osuđenik najednom beše granuo. Osećao je da mu je duša našla pomirenje i nadao se u Boga. Biskup ga poljubi i, pre nego što će mu sečivo pasti na vrat, reče mu: „Koga čovek ubija, Bog ga vaskrsava; koga braća izgone, taj oca nalazi. Molite se, verujte, uđite u život. Tu je otac.“ Kad je sišao s gubilišta, pogled mu beše takav da se narod razmakao. Teško je bilo reći da li je bila divnija njegova bledoća ili njegov mir. Ulazeći u svoj skromni stan, koji je s osmehom nazivao svojim dvorom, reče sestri: „Maločas sam služio pontifikal.“

Kako se ono najuzvišenije često najmanje razume, u varoši je bilo ljudi koji su u razgovoru o biskupovom držanju kazali: „To je namešteno.“ To se, doduše, čulo samo u salonima. Narod, koji u svetiteljskim delima ne vidi ništa zakulisno, bio je raznežen i divio se.

Za biskupa pak dodir s gubilištem beše udar od kojeg se zadugo nije povratio.

Gubilište, kad je pred vama, spremno i uspravljeno, ima zaista nečega što vas omamljuje. Može čovek biti donekle ravnodušan prema smrtnoj kazni, ne izjasniti se, reći da i ne, dokle god ne vidi svojim rođenim očima gubilište; a kad ga vidi, potres je žestok, mora da se odluči, da zauzme stav za ili protiv. Jedni se dive, kao De Mestr; drugi se užasavaju, kao Bekarija. Giljotina je opipljivi zakon; ona se zove osveta; nije neutralna, i ne dozvoljava vam da ostanete neopredeljeni. Ko je vidi, prođe ga najtajnovitija jeza. Sva društvena pitanja oko ovog sečiva postavljaju svoj znak pitanja. Gubilište je privedenje. Gubilište nije sprava, gubilište nije mašina, gubilište nije nepomičan mehanizam od drveta, gvožđa i konopca. Ono je kao neko biće koje ima ni sam ne znam kakvu mračnu poduzimljivost; reklo bi se da ta

sprava vidi, da ta mašina čuje, da taj mehanizam razume, da to drvo, to gvožđe i ta užad žele. U užasnom bunilu, u koje njegovo prisustvo baca dušu, gubilište izgleda strašno i umešano u ono što izvršava. Gubilište je saučesnik dželatov; ždere; jede meso; pije krv. Gubilište je vrsta čudovišta koje su izradili sudija i dunder, avet koja kao da živi nekom vrstom groznog života sazdanog od smrti koju zadaje.

Zato je i utisak bio užasan i dubok; sutradan po izvršenju smrtne kazne, i mnogo još dana potom, biskup je izgledao kao prebijen. Ona skoro naprasna mirnoća u tom groznom času bila je nestala; priviđenja društvene pravde ga opседаše. On, koji se obično sijao od zadovoljstva kad bi se vraćao s posla, kao da je sebi nešto prebacivao. Na mahove je sam za sebe govorio i, zamuckujući, poluglasno izgovarao neke mračne reči. Evo šta je jedne večeri čula i zapamtila njegova sestra: „Nisam verovao da je to tako čudovišno. Krivi smo što se toliko udubimo u božanski zakon pa ne primetimo zemaljski zakon. Smrt je samo u božjim rukama. S kojim pravom ljudi diraju u to nepoznato?“

S vremenom se ovi utisci ublažiše, verovatno i iščezoše. Ljudi primetiše; međutim, da je biskup izbegavao da prolazi trgov gde je gubilište postavljeno.

G. Mirijela ste mogli pozvati u svako doba bolesniku ili samrtniku. On je znao da mu je to najveća dužnost i najveći posao. Porodice bez jednog ili oba roditelja nisu ga morale ni zvati, sam bi dolazio. Umeo je dugo da sedi i čuti pored čoveka koji je izgubio ljubljenu ženu, ili pored majke koja je izgubila dete. Kako je znao kad treba čutati, tako je znao i kad treba govoriti. O, divnog li utešitelja! Nije on nastojao da tugu izbriše zaboravom, nego da je nadom uveliča i udostoji. On bi govorio: „Pazite kako ćete sagledati mrtve. Ne mislite na ono što je trulo. Gledajte netremice i videćete živu svetlost dragoga pokojnika visoko na nebu.“ Znao je da vera leči. Gledao je da posavetuje i umiri očajnika, pokazujući mu prstom čoveka koji mirno trpi, i da tugu koja gleda u grob preobrazi, pokazujući joj tugu koja gleda u zvezde.

V

KAKO SU PREUZVIŠENOM BJENVENIJU ISUVIŠE DUGO TRAJALE MANTIJE

Unutrašnji život g. Mirijela bio je ispunjen istim mislima kao i njegov javni život. Dobrovoljno siromaštvo u kome je živeo g. dinjski biskup beše ozbiljan i dražestan prizor za onoga ko bi ga mogao izbliže posmatrati. Kao i svi starci, i većina misaonih ljudi, malo je spavao. Taj kratak san beše mu dubok. Ujutro se jedan sat povlačio u sebe, zatim je služio misu, ili u katedrali, ili u svojoj privatnoj kapeli. Posle mise je doručkovao ražanog hleba i mleka od svojih krava. Potom je radio.

Svaki biskup ima mnogo posla. Mora svakodnevno da prima sekretara biskupije, koji je obično kanonik, a skoro svakodnevno i velike vikare. Ima da nadgleda kongregacije, da daje povlastice, da pregleda čitave biblioteke crkvenih knjiga, trebnike, katihizise biskupije, molitvenike, itd., da piše poruke, da odobrava propovedi, da miri parohie s predsednicima opština, da vodi crkvenu i upravnu prepisku, i sa državom, i sa Svetom stolicom – hiljadu takvih poslova.

Vreme što mu je ostajalo preko tih hiljadu poslova, preko službi i molitvi, poklanjao je najpre nevoljnima, bolesnima i ucveljenima; vreme što su mu ucveljeni, bolesni i oni u nuždi ostavljali, posvećivao je radu. Čas je kopao u svome vrtu, a čas je čitao i pisao. Za obe te vrste rada imao je isti izraz: i jedno i drugo zvao je povrtarstvom. „Um je vrt“, govorio bi.

Oko podne, kad bi vreme bilo lepo, izlazio bi i šetao poljima ili u samoj varoši, ulazeći često u siromašne kućerke. Videli bi ga kako korača sam, zamišljen, pognute glave, naslanjajući se na dugačku palicu; na ramenima je nosio toplo postavljani ljubičasti ogrtač, na nogama ljubičaste čarape i teške cipele, a na glavi nizak šešir kroz čija su tri roga virile tri kite sa zlatnim zrcima.

Svuda gde bi se pojavio bio je prava svetkovina. Kao da je njegov prolazak zagrevao i obasjavao. Deca i starci izlažahu na kućni prag radi biskupa kao na sunce. Blagosiljao ih je i blagosiljali su ga. Pokazivahu na njegovu kuću svakome kome je što trebalo.

S vremena na vreme zadržavao se, razgovarao s dečacima i devojčicama i osmehivao se majkama. Posećivao je siromahe kad je imao novca; a kad ga više ne bi imao, posećivao je bogataše.

Kako je dugo nosio mantije, a nije hteo da se to primeti, nikad nije u varoš izlazio bez ljubičastog ogrtača. To mu leti malo i smetaše.

Po povratku iz šetnje bi ručao. Ručak bi obično nalikovao doručku.

Uveče u pola devet večerao je sa sestrom, dok je gospođa Magloar stajala iza njih i služila ih za stolom. Ne može se zamisliti skromniji obed. Ako bi, međutim, biskup imao nekog od paroha na večeri, gospođa Magloar iskoristila bi priliku da preuzvišenom gostu spremi neku izvrsnu jezersku ribu ili neku ukusnu planinsku divljač. Svaki pop beše izgovor za dobar obed, a biskup se tada ne protivljaše. Izvan toga, njegovi obroci sastojahu se od povrća kuvanog u vodi i čorbe na ulju. Zato i beše u varoši reč: „Kad se biskup ne gosti popovski, gosti se isposnički.“

Po večeri razgovaraše jedno pola sata s gospođicom Batistinom i gospođom Magloar; zatim se povlačiše u svoju sobu i ponovo pisaše, čas na listovima hartije, čas pored teksta neke velike štampane knjige. Beše književno obrazovan i pomalo naučnik. Ostavio je pet-šest vrlo zanimljivih rukopisa; između ostalog, raspravu o ovom stihu Knjige postanja: *i duh božji dizaše se nad vodom*. S njim je uporedio tri teksta: arapski stih koji glasi: *Vetrovi božji duvahu*; Flavija Josifa, koji kaže: *Vetar se s visina svaljivaše na zemlju*; i najzad Onkelosovu haldejsku parafrazu ovako sročenu: *Vetar koji dolazaše od boga duvaše ravninom voda*. U drugoj jednoj raspravi, proučio je bogoslovska dela Igoa, ptolemeidskog biskupa, pradede pisca ove knjige, i dokazao da mu treba pripisati i razna dela objavljena u prošlom veku pod pseudonimom Barlekur.

Ponekad, usred čitanja, bez obzira na knjigu koju bi čitao, iznenada bi se duboko zamislio, i trgao bi se tek da napiše nekoliko redaka na marginama. Ti redovi često nisu imali nikakve veze s knjigom u kojoj su napisani. Pred očima nam je beleška koju je stavio u knjigu velikog formata, koja se zove *Prepiska lorda Džermejna s generalima Klintonom i Kornvolisom i s admiralima u američkoj pomorskoj stanici*. Evo kako glasi ta beleška: